

פרשת ויצא: האם מותר לשאת שתי נשים

פתיחה

בפרשת השבוע מספרת התורה, כיצד עבד יעקב אבינו את לבן ארבע עשרה שנה, בשביל לזכות גם ברחל וגם בלאה. כפי שראינו בעבר (וישלח שנה ג') נחלקו הפרשנים האם האבות קיימו את כל התורה, והגישה שלישית והמרחיבה ביותר סוברת שהכוונה שקיימו את כל התורה כפשוטו. כיצד לשיטה זו יעקב נשא שתי אחיות? נאמרו שתי אפשרויות:

הפרשת דרכים (דרך האתרים, דרוש ראשון) תירץ שיעקב אבינו גיירן לפני שנשא אותן, והגמרא כותבת שגר שנתגייר נחשב כמו קטן שנולד, וממילא הן לא נחשבות אחיות. **הרמ"א** (שו"ת סי' י') כתב, שכאשר הגמרא כותבת שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה, כוונתה לאברהם בדווקא ולא ליעקב (וכנראה דחה את דברי המדרש האומר שיעקב אבינו קיים תרי"ג מצוות), ובלשונו:

"ואף על גב דדרשינן עקב אשר שמע אברהם בקולי, מלמד ששמר אברהם אפילו עירוב תבשילין, אם כן שמע מינה שהיה נוהג כפי התורה והמצווה אפילו מצוה מדרבנן. מכל מקום נוכל לומר, אם הוא שמר אנשי ביתו לא שמרו רק החוק הנימוסי הנמסר להם, דהיינו שבע מצות בני נח. דמי לנו גדול מאדוננו אבינו יעקב עליו השלום אשר נשא שתי אחיות."

בעקבות יעקב אבינו שנשא שתי נשים, נעסוק השבוע בשאלה האם מותר בזמנינו לשאת אשה נוספת. נראה ראשית את דיון הגמרא מתי מותר לשאת שתי נשים, ואת מעמדו ותוקפו של 'חרם דרבנן גרשום'. כמו כן נראה את מחלוקת הפוסקים מה הדין במקרים מיוחדים, וכמו אדם שאשתו נפגעה בתאונה ואיבדה את שיקול דעתה.

דין הגמרא והתקנה

האם מותר לשאת שתי נשים?

א. כפי שכותבת הגמרא (יבמות סה ע"א) אין מחלוקת שאם אשתו של אדם מסכימה, הוא יכול לשאת אשה נוספת. נחלקו האמוראים מה הדין, כאשר האשה מסרבת שבעלה יתחתן עם אשה נוספת. לדעת רב אמי הדבר אסור, ואילו לדעת רבא הוא יכול שלא להתחשב ברצון אשתו, ולשאת אשה נוספת.

להלכה פסקו **הרמב"ם** (אישות יד, ג) ו**הרא"ש** (יבמות ו, יז) כדעת רבא, שאדם יכול לשאת אשה נוספת בניגוד לרצון אשתו, וכן פסק **השולחן ערוך** (אבה"ע א, ט) בעקבותיהם. אמנם, כפי שכבר עולה מדברי רבא בגמרא (וכך נפסק להלכה), היתר זה שייך רק בתנאי שהבעל יכול לפרנס כל אשה כראוי. ובלשון הרמב"ם:

"עונה האמורה בתורה, לכל איש ואיש כפי כחו וכפי מלאכתו... נושא אדם כמה נשים אפילו מאה בין בבת אחת בין בזו אחר זו ואין אשתו יכולה לעכב, והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת, ואינו יכול לכופ אותן לשכון בחצר אחת אלא כל אחת ואחת לעצמה."

ב. למרות דברי הגמרא, **רבינו גרשום** ממנהיגי יהדות אשכנז לפני כאלף שנה, כחלק ממספר תקנות אותן תיקן, תיקן שאסור לשאת שתי נשים, ובמקרה בו אדם יעבור על התקנה - יחרימו אותו. מדוע דווקא באותו הזמן התעורר הצורך לתקן תקנה זו? המפרשים העלו מספר אפשרויות:

אפשרות ראשונה העלה **המהר"ם פדואה** (שו"ת סי' יד) שטען, שרבינו גרשום ראה שבעקבות הגלות כאשר אדם נושא שתי נשים ונולדים לו ילדים רבים, הוא לא מסוגל לפרנס אותם כראוי, ולכן גזר שאין לשאת אשה נוספת. ככל נראה, למרות שהגמרא מתנה את ההיתר לשאת שתי נשים בכך שאדם יוכל לפרנס כל אשה כראוי, אנשים לא שמרו על דין הגמרא והיה צורך בתקנה.

אפשרות שניה העלו **המרדכי** (כתובות רצא) **הר"ן** (שו"ת סי' מח) שטענו, שרבינו גרשום תיקן שלא יישאו שתי נשים כיוון שזה עלול לגרום לצרות ולבעיות (וכפי שכבר רומזת התורה). לא זו בלבד, יש הטוענים שרבינו גרשום התעורר לתקן את החרם, בעקבות ניסיון אישי. הם טוענים שרבנו גרשום נשא שתי נשים, ואחת מהן קינאה ברעותה, דבר שגרם לה לנסות להרוג אותו.

מחלוקת הראשונים

נחלקו הראשונים האם יש לקבל את חרם רבינו גרשום:

א. רבינו גרשום חי באזור צרפת, ובעקבות כך החרם התפשט במיוחד אצל האשכנזים, באזורי צרפת – גרמניה - פולין, ופסקו אותו להלכה **המרדכי**, **הראב"ה** ו**המהר"ם מרוטנבורג**, כולם מחכמי האשכנזים. החרם התפשט באזורים אלו עד כדי כך, שהרא"ש (מד, נ) כתב שתקנות רבינו גרשום 'כאילו ניתנו למשה מסיני'.

ב. בניגוד לאשכנזים אצל הספרדים התקנה לא התפשטה, והרבה אנשים נהגו לשאת שתי נשים. כך עולה מדברי **הר"ן** בתשובה (סי' מח), **המהרי"ק** (שורש קא) ועוד. גם **הרשב"א** (ג, תמו), כאשר נשאל האם יש מקרים חריגים בהם גם רבינו גרשום מודה שאפשר לשאת שתי נשים (נושא אותו נראה בהמשך), כתב שמבחינתו אין בכך כלל שאלה, מכיוון שהחרם לא התפשט במקומו:

"עיקר תקנתו לא ידעתי, אך מן הדומה הרב לא תיקן בכל מקום... ומכל מקום בין תקן בין לא תקן, אותה תקנה לא פשטה בכל גבולותינו ואף לא בגבולות פרויניצה הסמוכים לצרפת לא שמענו שפשטה, ומעשים במקומנו בתלמידי חכמים ואנשי מעשה שנשאו אשה על נשיהם, ואחרים רבים ולא חשש שום אדם בדבר זה מעולם."

סברא נוספת להקל, הביא **המהרי"ק** בשם **הרשב"א** (שם). הוא טען שרבינו גרשום תיקן את התקנה רק עד תחילת האלף החמישי, והזמן הזה כבר חלף. אמנם טענה זו לא פשוטה, וכפי שהעיר **הפתחי תשובה** כתב (אבה"ע א, יט) כל החכמים שדנו בתקנה, וביניהם הר"ן, המהר"ם מרוטנבורג, הראב"ה ועוד, כלל לא הזכירו ההיתר זה.

להלכה

המחלוקת בין ראשוני הספרדים לאשכנזים, התגלגלה עד למחלוקת **השולחן ערוך** (אבה"ע א, י) הספרדי, ו**הרמ"א** האשכנזי (שם). **השולחן ערוך** פסק כדעת חכמי ספרד, שאין מניעה לשאת אשה נוספת, בגלל שהחרם לא פשט בכל הארצות והתקנה תוקנה רק עד סוף האלף החמישי. ואילו **הרמ"א** חלק על דבריו, וסבר שהאיסור נוהג גם בזמן הזה.

למרות פסק השולחן ערוך, למעשה בזמן הזה גם הספרדים נוהגים שלא לשאת אשה שנייה. הסיבה לכך היא, שהשולחן ערוך פסק את דברי **הנימוקי יוסף** בשם **הריטב"א** (יבמות יד ע"ב ד"ה עונה), שבמקום בו נהוג שלא לשאת שתי נשים, בשעה שהבעל נושא את האשה הראשונה, זה נחשב כאילו הוא מתחתן איתה על דעת כך שלא ייקח אשה נוספת (ועיין הערה¹).

מקרים חריגים

בעקבות פסיקת השולחן ערוך ו**הרמ"א**, נקבע בחוק הישראלי (סעיף 176 לחוק העונשין), שגבר שנושא אשה נוספת או אשה שמתחתנת עם גבר נוסף דינם מאסר. אמנם, כפי שמופיע בהמשך החוק (סעיף 179), במספר מקרים מיוחדים כבמקום מצווה מתירים לשאת שתי נשים, היתר הנתון במחלוקת ראשונים:

א. **הרשב"א** (ג, תמו) ו**הריטב"א** (יבמות סד ע"א ד"ה אינו) פסקו שבמקום מצווה לא גזר רבינו גרשום. ראייה לדבריו הביא מכך שהגמרא ביבמות (שם) פוסקת שבמקרים מסוימים חובה על הבעל לגרש את אשתו, וכי בגלל שרבינו גרשום תיקן שאסור לאדם לגרש את אשתו בעל כורחה יתבטל דין הגמרא? אלא וודאי שבחלק מהמקרים (ובניהם מקום מצווה), לא תיקן רבינו גרשום².

ב. **המרדכי** (יבמות נז) ו**האור זרוע** (א, תרלח) חלקו וסברו שהאיסור קיים גם במקום מצווה, לכן אסור לאדם לקחת אשה נוספת גם אם אין לו ילדים (אלא אם כן יש היתר של מאה רבנים כפי שנראה לקמן). כמו כן, במקום שבו אחד מהאחים נפטר ללא ילדים, ואחיו שכבר נשוי צריך לייבם את אשת הנפטר או לחלוץ לה, פסק המרדכי שהוא חייב דווקא לחלוץ, מכיוון שיש לו כבר אשה. ובלשונו:

"ומורי הרב רבי אליעזר ממיץ היה נוהג להתיר חרם לישא ב' נשים ליבם, כדי שלא תהא חליצה פסולה וצריכה לחזור על כל האחים, והיה אומר שבמקום מצווה לא נגזרה גזרה, והשתא הוא עולה ליבום ולחליצה ואחרי החליצה תעמוד הגזירה במקומה, ושאר רבותי לא נהגו כן."

להלכה

כיצד נפסק להלכה? קודם כל בפשטות לדעת **השולחן ערוך** בוודאי שהדבר מותר, כי כפי שראינו לעיל, אין איסור כללי לשיטתו לשאת שתי נשים, אלא רק מנהג, ובוודאי שבמקרים כאלה נהגו לשאת שתי נשים. **הרמ"א** (א, י) הביא את שתי הדעות ולא הכריע, אך **הט"ז** (שם, טז) הביא בשם הדרכי משה, שמכיוון שתוקף התקנה מדרבנן בלבד, אפשר להקל במקום מצווה (ועיין נב"א אבה"ע ו).

כמו כן יש להוסיף, שבמקרה בו לדוגמא אשה עברה למשל תאונת דרכים ונפגעה - גם הפוסקים שאסרו לשאת אשה נוספת במקום מצווה יתירו. בטעם החילוק ביאר **הרדב"ז** (ב, תש), שבמקרה הקודם הבעל והאשה מקיימים יחסי אישות (אלא שלא מביאים ילדים) ולכן הבעל לא חי בעבירה, מה שאין כן במקרה האשה נפגעה שאז לא מקיימים ולא תיקן רבינו גרשום את תקנתו.

היתר מאה רבנים

כחלק מתקנת רבינו גרשום נקבע, שבמקרה בו בית הדין יראו שיש צורך בדבר, יותר לאדם לשאת אשה נוספת על אשתו אם יאסוף חתימות של מאה רבנים היושבים בשלוש ארצות שונות. כפי שהעיר **הנודע ביהודה** (מהדו"ק ג), אין חובה שאותם הרבנים יהיו רבנים מופלגים, אלא די בכך שהוסמכו להוראה. דנו האחרונים, האם חתימות אלו נצרכות גם במקום מצווה:

א. **רבי עקיבא איגר** (ב, מד) נקט, שלמרות שבמקרים בו האשה השתטה חרם דרבינו גרשום כלל לא נאמר - בכל זאת יש לקבל חתימות של מאה רבנים. בטעם חומרא זו נימק **הב"ח** (אבה"ע ס' א), שאם יהיו מקרים רבים בהם לא יצטרכו חתימות, יבואו לזלזל בחרם ובנשיאת שתי נשים, ובלשונו:

"ומסתמא מה שנמצא בדברי האחרונים שיסכימו בהיתר חרם זה מאה רבנים, כך קיבלו הם מפי בית דין של רבנו גרשום מאור הגולה, שכשיגיע איזה ענין בין איש לאשתו שאין ראוי להחזיק בחרם זה, יהיה מה שיהיה, יתירו את החרם בהסכמת מאה רבנים, כדי שלא יהא דבר קל בעיני הדורות הבאים לישא אשה על אשתו."

ב. **הרמ"א** בדרכי משה (א, י) חלק על דבריהם וטען, שלמרות שהגיע האלף החמישי אין זה אומר שהחרם מתבטל (וכפי שראינו שטען המהרי"ק לעיל), מכל מקום הצורך במאה חתימות נהג רק עד סוף האלף החמישי. כמו כן **המהר"ם פדואה** (סי' יג) טען, שהצריכו היתר זה, רק במקום שבו בדרך כלל לא מתירים לשאת אשה נוספת, ולא במקרים המוסכמים על כולם.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...³

¹ בעקבות **תשובת הרא"ש** (מג, ז), חלק מהספרדים נוהגים להישבע מתחת החופה שלא יישאו אשה נוספת, וכך פסקו **הרב עובדיה** (יביע אומר אבה"ע ז, ב) ו**הרב אליהו** (שו"ת הרב הראשי), שכתבו שהמנהג להישבע מתחת לחופה נהג כבר בימי המבי"ט. יש שערערו על השבועה מכמה סיבות, החשש שמא החתן לא יעמוד בהתחייבות (מכיוון שהוא נשבע על כל הכתובה, כולל לפרנס וכו'), נוסח השבועה ועוד (עיין משנת אישות פ"ה).

² בדומה לכך אפשר למצוא ב**תרומת הדשן** (רנו והביאו הרמ"א). אחת מתקנות רבינו גרשום הייתה, שלא לגרש אשה בעל כרחיה. אמנם, במקרה שאשת איש ברחה לבין הגויים ומזנה איתם, כתב תרומת הדשן, שאפשר לתת לה גט בעל כרחיה, כדי להציל אותה לפחות מאיסור אשת איש.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com